

І. Ф. Літвінова,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-8728>

А. М. Добровольський,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ ПРОЯВІВ БРЕХНІ В ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Національний авіаційний університет

проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна

E-mails: irina_litvinova@ukr.net, andreydobrovolskiy72@gmail.com

***Мета** статті спрямована на вивчення та аналіз практик використання методів виявлення вербальних проявів брехні в процесі діяльності працівників оперативних підрозділів. У рамках статті будуть розглянуті основні види методів, такі як застосування поліграфу, контроль за реакціями на запитання, аналіз голосу тощо, а також їх особливості та переваги. Сфера виявлення брехні постійно розвивається, тому важливо враховувати нові технології та наукові відкриття. Постійне оновлення методів дозволяє удосконалювати їх ефективність та точність. **Результати:** встановлено важливість та високий потенціал використання методів виявлення вербальних проявів брехні працівниками оперативних підрозділів. Дослідження свідчить про позитивні результати використання цих методів для виявлення брехні та підозрілої поведінки осіб, яка пов'язана з кримінальною діяльністю. Проте, існує необхідність продовження дослідження на необхідність застосування цих методів на практиці та їх удосконалення для виявлення брехні та комбінування їх з іншими методами. **Обговорення:** методи виявлення вербальних проявів брехні у діяльності працівників оперативних підрозділів полягає в аналізі ознак, таких як зміни голосу та інтонації, частоти та інтенсивності мовлення, реакцій на емоційні та провокативні запитання тощо. Нині існує багато методів виявлення брехні за поведінкою людини, саме тому володіння знаннями для виявлення брехні в процесі діяльності працівників оперативних підрозділів є цінним джерелом для застосування в житті та на практиці.*

***Ключові слова:** брехня; вербальні прояви брехні; методи; інформація; оперативно-розшукова діяльність; оперативні підрозділи; виявлення брехні; поліграф.*

Постановка проблеми та її актуальність.

На теперішній час кримінальна розвідка – це складова оперативно-розшукової діяльності, що являє собою вид діяльності оперативних підрозділів, з пошуку, добування, фіксації, оцінювання, аналізу, прогнозування та використання інформації. Виявлення вербальних проявів брехні є важливим завданням в ряді сфер, таких як правоохоронна діяльність, розслідування, виявлення достовірної інформації тощо. Під час проведення оперативно-розшукової

діяльності три основних фактори емоції, спроби контролю ситуації та когнітивне навантаження, викликане необхідністю обробляти великі обсяги інформації, ніж при висловлюванні правди. Всі вони впливають на вербальну частину комунікації.

Злочинна діяльність завжди ґрунтується на брехні. Брехня викликає стрес і спричиняє фізіологічні реакції, досліджується в психології та нейробіології, оскільки фізіологічні реакції включають в себе зміни в серцевому ритмі, ди-

ханні, електродермальній активності та інші параметри.

Інтерес до розуміння брехні та її виявлення зростає в різних галузях, включаючи криміналістику, психологію, соціологію та інші. Тризначна логіка Неймана відображає усвідомлення того, що світ навколо нас не завжди відображений у простих категоріях «правда» або «брехня», існують проміжні стани та ситуації.

Психологічні дослідження, такі як ті, які проводить Пол Екман уважає, що інші дослідники «підкреслюють важливість комплексного аналізу та врахування індивідуальних особливостей. Науковці також вивчають невербальні сигнали, такі як міміка, жести та інші фактори, які можуть допомогти виявити брехню».

Такий підхід важливий, оскільки люди можуть виявляти різні фізіологічні та поведінкові реакції на стрес або брехню. Розуміння цих комплексних процесів покращує ефективність методів виявлення брехні та забезпечити більш точні результати.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Провідним дослідником питання вербального прояву брехні є О. Фрай, який зауважив, що «брехня є свідомим умисним актом введення в оману оточуючих». Також питанню вербальних проявів брехні приділяли увагу такі науковці: І.Г. Басецький, М.П. Водько, Д.В. Гребельский, В.С. Овчинский, В.Г. Самойлов, В.А. Самохін, В.В. Сергеев та ін. У сучасних роботах вітчизняних вчених, таких як О.М. Бандурка, Г.М. Бірюков, О.Ю. Бусол, А.А. Галючек, М.Л. Грібов, Е.О. Дідоренко, В.П. Захаров. Варто зазначити, що питання виявлення вербальних проявів брехні в процесі діяльності працівників оперативних підрозділів варто приділяти увагу та досліджувати діяльність цих методів на практиці, адже на цьому етапі теоретична база недостатня.

Мета. У сучасній оперативно-розшуковій діяльності метою є забезпечити точність та достовірність інформації, отриманої під час взаємодії з особами, щодо яких ведеться розслідування чи проводяться операції безпеки. Таким чином, основною метою дослідження є

дослідження вербальних проявів брехні є ключовою роллю у підтримці високого рівня професіоналізму та ефективності в роботі оперативних підрозділів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вербальні прояви брехні – це різні ознаки чи показники, які можуть вказувати на те, що особа говорить неправдиво. Ці ознаки допомагають виявити в мовленні, мовних засобах та поведінці, наприклад: непевність у висловленнях, зміна деталей у розповіді, використання важких конструкцій, заперечення, збільшення чи зменшення деталей тощо.

Особа може виявляти збентеженість або невпевненість у висловленнях, оскільки вона намагається вигадати або приховати правду. Брехня зазвичай виявляється в непослідовності або в зміні подробиць розповіді під час переказу подій. Людина, яка говорить неправду, може використовувати більше складних мовних конструкцій, щоб уникнути простоти та пряmolінійності.

Особа яка говорить неправдиву інформацію намагається виглядати більш чесною або, навпаки, менш винуватою, змінюючи значущість деяких подій чи фактів. Тому люди, які говорять неправду, часто включають заперечення або слова, які слабко підтримують їх висловлювання, у свою мову.

Під час виявлення вербальних проявів брехні в процесі діяльності працівників оперативних підрозділів, брехлива особа уникає відповідей на питання, замість цього використовуючи відвертки чи вигадки. Мовна поведінка, така як міміка, жести та тон голосу, може не узгоджуватися з тим, що сказано. Особи, які вигадують історії, намагаються надмірно деталізувати свої відповіді, щоб зробити їх більш переконливими.

Зазвичай, люди які брешуть використовують слова-маски, несподівано змінюють теми тощо. Вживання слів, що маскують невизначеність або невизначеність в інформації є ознакою брехні. Особа, яка говорить неправду, може раптово змінювати тему, щоб уникнути питань або подробиць. Ці прояви самі по собі не є абсолютними підтвердженнями брехні, індивідуальні реакції можуть відрізнитись. Перевірка правдивості може вимагати використання додаткових

методів та аналізу не лише вербальних, але й невербальних сигналів.

Методи виявлення вербальних проявів брехні в процесі діяльності працівників оперативних підрозділів можуть включати різноманітні техніки та інструменти, такі як: поліграф, аналіз невербальної розмови, метод «контрольованого діалогу», кластерний аналіз мови, контроль за реакціями на запитання та аналіз голосу тощо.

Поліграф (брехня-виявник) вимірює фізіологічні показники, такі як серцевий ритм, дихання та електродермальна активність, під час відповідей на питання. Зміни у цих параметрах можуть вказувати на стрес, пов'язаний із неправдивими відповідями. Експерти аналізують вербальні особливості мовлення, такі як заперечення, зміни теми, використання слів невизначеної орієнтації, щоб виявити ознаки брехні.

Метод «контрольованого діалогу» передбачає створення ситуації, що сприяє виявленню брехні. Спеціалізований агент може провести розмову, спробуючи викликати неправдиві реакції.

Використання комп'ютерних програм для аналізу текстів, спрямованих на виявлення ключових слів або структур, які можуть вказувати на брехню. Спостереження за несвідомими реакціями, такими як міміка, жести, які можуть свідчити про стрес чи неправдивість та спостереження за фізіологічними реакціями під час поставлення конкретних питань.

Аналіз голосу полягає у дослідженні голосових характеристик, таких як тембр, інтонація та швидкість мовлення.

Всі ці методи застосовуватися застосовуються працівниками оперативних підрозділів окремо, так і в комбінації, залежно від конкретного завдання та контексту. Варто зазначити, що жоден метод не є абсолютною гарантією виявлення брехні, тому вони повинні використовуватися з обережністю та з урахуванням прав та етичних стандартів.

Використання поліграфа, або детектора брехні, в детектуванні проявляється у ключових аспектах цього методу. Поліграф (детектор брехні) - вимірює фізіологічні параметри, такі як серцевий ритм, дихання та електродермальна

активність, під час тестування. Зміни у цих параметрах можуть вказувати на стрес, який може виникати при говорі брехні. Проте, ефективність поліграфа обговорюється, і його використання не є універсальним або повністю точним [1].

Використання поліграфа поширено у деяких країнах, зокрема в США та Ізраїлі, але в інших країнах, зокрема у Західній Європі, до нього відносяться більш скептично, що пов'язано з питаннями надійності та етичними аспектами використання поліграфа.

Прийняття результатів, у судових процесах США, на поліграфі можуть прийматися як свідчення у деяких судових справах, але це залежить від юрисдикції та конкретного судді. В інших країнах, таких як багато країн Європи, свідчення поліграфа часто вважається менш значущим.

Аналіз вербальної та невербальної поведінки є іншим методом виявлення брехні. Проте, як ми вже зазначили, інтерпретація невербальної поведінки може бути складною та не завжди надійною, що обумовлено індивідуальними особливостями та контекстом.

Важливо враховувати, що жоден метод не є абсолютно точним, і їх ефективність може залежати від багатьох факторів. Забезпечення прав людини та врахування етичних норм важливі у використанні таких методів в правових системах.

Аналіз невербальної поведінки надає спостерігачам більше можливостей, оскільки для цього необов'язково потрібно, щоб індивідуум висловлювався вербально. Такий аналіз може включати в себе спостереження за мімікою, жестами, тоном голосу, поглядом та іншими невербальними елементами, які можуть вказувати на емоційний стан чи можливість брехні.

Щодо форм брехні, які виділив Пол Екман, «дійсно існують дві основні форми:

- замовчування (приховування правди) - у цьому випадку брехун приховує істинну інформацію, але не повідомляє про помилкову, що може включати уникнення обговорення або утримання важливої інформації.

- спотворення (повідомлення неправдивої інформації) - у цьому випадку брехун не лише

приховує правду, але і активно використовує додаткові дії для представлення неправдивої інформації, видаючи її за справжню. Це може бути вигаданою історією або намаганням перекрутити факти. Знання цих аспектів допомагає аналізаторам у кращому розумінні динаміки брехні та вибору ефективних методів виявлення».

Крім замовчування і спотворення, П. Екман вважає, що існує безліч різновидів брехні, а саме: «шахрайство, повідомлення правди у вигляді обману (тобто, повідомляється правда, але, наприклад, інтонація голосу показує зворотне), напівправа (тобто, що правда йдеться не повністю, не домовляється)» [2, с. 10].

В.В. Знакова вважає, що існують різні види брехні, такі як:

«Відверта брехня - цей вид брехні виникає, коли особа неправдиво представляє інформацію на підставі невірної знання. Замість того, щоб визнати свою помилку, вона продовжує утримувати неправдиву інформацію, щоб уникнути неприємностей чи втрати обличчя.

Егоцентрична брехня - цей тип брехні відображає монологічну егоцентричну позицію суб'єкта, який працює задовольнити свої власні потреби, не враховуючи можливої шкоди або користі для інших. Це може включати вигадані історії, перебільшення чи інші форми брехні, спрямовані на задоволення особистих потреб» [3, с. 648].

Наприклад, проявом брехні можуть бути такі дії людини, коли людина торкається свого рота в той момент, коли говорить неправду. Його можна і прикривати долонею, і нібито торкатись носа, проте все це свідчить про єдине – вас намагаються ввести в оману. І після таких яскравих фактів спробуйте не повірити, що все йде з дитинства: і уподобання, і звички, і страхи, і комплекси.

Спостереження дотиків до носа та інших жестів є цікавим. Вербальні сигнали відображають емоційний стан та брехню. Жест дотик до носа є спробою відвернутися від правдивого висловлення. Рука може автоматично прикрити рот, але також торкання до носа може відбуватися як спроба «завуалювати» брехню. Це один з багатьох механізмів самозахисту, яким кори-

стується організм при неправдивому висловленні.

Дотик до очей пов'язаний з потиранням верхньої повіки, відведений погляд та інші невербальні елементи сигналізують про емоційний стрес та можливу неправдивість. Потирання чи чхання вуха може вказувати на намагання відгородитися від слів, є проявом неспокою чи бажання відтермінувати висловлення думок.

Зміни в голосі, такі як тремтіння, паузи та інші аспекти слугують ознаками емоційного напруження і спроби контролювати висловлення. Всі ці жести та сигнали є важливими для тих, хто вивчає невербальну комунікацію, а також для тих, хто прагне розуміти суб'єктивні стани та емоції співрозмовника.

Спостереження відносно емоцій, які виникають у брехунів, та способів їх виявлення через вербальні та невербальні ознаки є цікавими та важливими для розуміння психології брехні. Почуття провини та страх викриття є важливими аспектами психології брехні. Брехун може відчувати провину за свій обман, особливо якщо це стосується важливих для нього людей. Страх викриття може бути додатковою мотивацією для неправдивого висловлення [4, с. 55].

Вербальні ознаки брехні є непрямими, надмірно узагальнена інформація та відсутність самореференцій можуть свідчити про нещирість, що є спробою уникнути конкретності та деталей, щоб зберегти консистентність у своїй брехні.

Виявлення брехні у жінок легше, це пов'язано зі специфічними реакціями на стрес та емоційними виразами, які можуть бути більш очевидними у деяких ситуаціях. Ці спостереження є корисними для працівників оперативних підрозділів.

Прокручування кільця на пальці, будь-які дії з волоссям і навіть поправлення макіяжу - найбільш явні ознаки того, що вона говорить неправду. А ще швидкий погляд на циферблат годинника або на екран мобільного телефону може говорити про те, що людина бреше, йому самому неприємна ця брехня, і він якомога швидше хоче звести бесіду нанівець [5, с. 4].

Однак, приймати лише жести як основне джерело інформації про стан і ставлення люди-

ни, на наш погляд, невірно. Особливо важливо пам'ятати, що зовнішні знаки повинні поєднуватися з внутрішніми їх проявами. Вважається, що чим ретельніше ховається неправда, тим яскравіше вона виявляється. Це можна пояснити ще й тим, що брехню важко продумати до дрібниць, часто вона має ланцюговий характер – одна породжує іншу. Вербальні сигнали, що видають брехню:

- ухилення від пояснення якихось конкретних фактів, посилання на відсутність інформації;

- надзвичайна наполегливість і завзятість у підкресленні своєї чесності;

- спроба викликати симпатію, довіру, жалість;

- необґрунтована грубість;

- вживання ухильних відповідей [6].

Найпомітнішою ознакою вже з точки зору вербального спілкування – виступає суперечливість інформації, її явна нереальність. Недбалість у викладенні інформації або інша крайність – навмисна, надмірна точність, постійне повторення одного і того ж твердження, щоб нав'язати його.

Висновки. Таким чином, методи виявлення вербальних проявів брехні в діяльності працівників оперативних підрозділів надають інформацію кримінальній розвідці, як результат творчої інтелектуальної діяльності, має передбачати конкретні рекомендації до подальших дій або описувати декілька варіантів імовірного розвитку подій у майбутньому.

Ефективне виявлення брехні часто вимагає використання комбінації різних методів. Кластерний аналіз мови, поліграфія, аналіз голосу та інші підходи доповнюють один одного та підсилюють точність результатів. Важливо, щоб працівники оперативних підрозділів мали високий рівень експертності та тренування в застосуванні цих методів, оскільки недостатній рівень кваліфікації може призвести до неточних або помилкових результатів.

При застосуванні будь-яких методів виявлення брехні працівники оперативних підрозділів мають строго дотримуватись етичних та правових стандартів.

Виявлення вербальних проявів брехні у діяльності працівників оперативних підрозділів є складним завданням, яке вимагає високого рівня професіоналізму та врахування різних аспектів, таких як етика, права людини та технічні можливості.

Література

1. Схильність до обману за показниками методики емоційної зрілості та поліграфного обстеження. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6351/1/Chebykin.pdf> (дата звернення: 23.11.2023).

2. Психологічний часопис. URL: https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/1298/1/стаття_13_васюк.pdf С. 10. (дата звернення: 24.11.2023).

3. Баришполец О.Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 648 с.

4. Майорчак Н.М. Історіогенез вивчення брехні у психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*: зб. наук. праць. Серія психологічна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. Вип. № 2. С. 55.

5. Невербальне спілкування: як розпізнати ознаки брехні. URL: [file:///C:/Users/Lenovo_i5/Downloads/701-5403-1-PB%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo_i5/Downloads/701-5403-1-PB%20(3).pdf) (дата звернення: 24.11.2023).

6. Оперативно-розшукова діяльність національної поліції: проблеми теорії та практики. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/publish/5.pdf> (дата звернення: 24.11.2023).

References

1. Skhlylnist do obmanu za pokaznykamy metodyky emotsiyanoi zrilosti ta polihrafnoho obstezhennya. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6351/1/Chebykin.pdf>

2. Psykholohichnyy chasopys. URL: https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/1298/1/stattya_13_vasyuk.pdf

3. Baryshpolets O.T. Brekhnya v informatsiyonomu prostori ta mizhosoboviy komunikatsiyi: monohrafiya. Natsionalna akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny, Instytut sotsialnoyi ta politychnoyi psykholohiyi. Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. 648 s.

4. Mayorchak N.M. Istoriohenez vyvchennya brekhni u psykholoho-pedahohichnykh doslidzhennyakh. Naukovyy visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav: zb. nauk. prats. Seriya psykholohichna. Lviv: LvDUVS, 2013. Vyp. № 2. S. 55.

5. Neverbalne spilkuvannya: yak rozpoznavaty oznaky brekhni. URL: [file:///C:/Users/Lenovo_i5/Downloads/701-5403-1-PB%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo_i5/Downloads/701-5403-1-PB%20(3).pdf)

6. Operativno-rozshukova diyalnist natsionalnoyi politysi: problemy teorii ta praktyky. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/publish/5.pdf>

Iryna Litvinova, Andrii Dobrovolsky

METHODS OF DETECTING VERBAL MANIFESTATION OF LIES IN THE COURSE OF ACTIVITIES OF EMPLOYEES OF OPERATIONAL UNITS

National Aviation University

Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine

E-mails: irina_litvinova@ukr.net, andreydobrovolskiy72@gmail.com

Purpose: the article is aimed at the study and analysis of the practices of using methods of detecting verbal manifestations of lies in the process of the activities of employees of operative units. Within the framework of the article, the main types of methods, such as the use of a polygraph, control of responses to questions, voice analysis, etc., as well as their features and advantages, will be considered. The field of lie detection is constantly evolving, so it is important to take into account new technologies and scientific discoveries. Constant updating of methods allows to improve their efficiency and accuracy. **Results:** the importance and high potential of the use of methods for detecting verbal manifestations of lies by employees of operative units was established. The study shows the positive results of using these methods to detect lies and suspicious behavior of individuals, which is related to criminal activity. However, there is a need to continue research on the need to apply these methods in practice and improve them to detect lies and combine them with other methods. **Discussion:** the methods of detecting verbal manifestations of lies in the activities of operational units employees consist in the analysis of signs such as changes in voice and intonation, frequency and intensity of speech, reactions to emotional and provocative questions, etc. Nowadays, there are many methods of detecting lies based on human behavior, which is why having knowledge to detect lies in the process of operations of operatives is a valuable source for application in life and in practice. Effective lie detection often requires the use of a combination of different methods. Speech cluster analysis, polygraphy, voice analysis and other approaches complement each other and increase the accuracy of the results. It is important that operatives have a high level of expertise and training in the application of these techniques, as insufficient proficiency can lead to inaccurate or erroneous results.

Key words: lies; verbal manifestations of lies; methods; information; operational investigative activity; operational units; detection of lies; polygraph.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2023